

УТВЪРЖДАВАМ:.....

Венета Вълканова

Директор на Детска градина № 13 „Мир“ – град Варна

МЕХАНИЗЪМ
ЗА
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА И
НАСИЛИЕТО МЕЖДУ ДЕЦАТА
В ДЕТСКА ГРАДИНА № 13 „МИР“ – ГРАД ВАРНА

Механизмът за противодействие на тормоза и насилието е актуализиран, приет от Педагогическия съвет на проведено заседание на 12.09.2024г., с протокол № 7 и утвърден със Заповед на директора с №650/13.09.2024г.

I. ВЪВЕДЕНИЕ И ЦЕЛИ НА НАСТОЯЩИЯ ДОКУМЕНТ

Настоящият документ е разработен на основата на разработения механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище от Министерството на образованието, младежта и науката с участието на МТСП, АСП, ДАЗД, МВР, ЦКБППМН и неправителствените организации – НМД, фондация „Стъпки за невидимите деца в Българи,“ фондация „Асоциация Анимус“, Дружеството на психолозите в България и УНИЦЕФ.

Настоящият механизъм има за цел да очертае рамките за противодействие на тормоза, който да подпомогне детската градина в усилията за справяне с това явление.

Въвеждането на общ механизъм за противодействие на тормоза се налага от разбирането, че реален напредък в справяне с насилието може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва както от цялата общност, така и от Детска градина № 13 „Мир“. Подобна политика е необходимо да включва мерки и дейности за превенция и намеса, както и разписани механизми и отговорности за действие в ситуации на насилие. Тези елементи са подробно разгледани в настоящия документ.

Документът се състои от няколко основни части. В първата се разясняват понятията „насилие“ и „тормоз“, както и видовете поведение, които те включват, докато в следващите се разглеждат задължителните елементи на Механизма за противодействие на тормоза. В третата част на документа се очертават и основните ресурси, които детската градина трябва да осигури, за да може ефективно да се противодейства на насилието.

II. ИЗМЕРЕНИЯТА НА НАСИЛИЕТО МЕЖДУ ДЕЦАТА

Насилието между децата в детската градина обхваща широк спектър от прояви. То е явление със сериозни размери и оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват.. Българската дума, която отговаря най-точно на явлението е „тормоз“ (“bullying”).

Какво е насилие: В България в официална употреба е дефиницията на насилието, дадена в & 1, т. 1, 2, 3, 4 и 5 на допълнителната разпоредба на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. Две от определенията имат пряка връзка с насилието от деца върху деца, което е обект на настоящия механизъм.

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“.

Психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда“.

Според чл. 7 ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Тормозът срещу връстници се разглежда от много автори като групов феномен (Craig and Peplar, 1997). Те посочват, че 85% от случаите на насилие се извършват в присъствието на други. Дан Олвеус (Olweus, 1993) обяснява този факт с груповата динамика. Според него **тормозът** е форма на насилие, която се определя като *сбор от съзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към едно и също дете от страна на едно дете или група.*

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики на това поведение:

1. Злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете.
2. Извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира от социалния живот.

3. Повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Тормозът може да обхваща много широк спектър от поведения. Тормозът може да се състои от преки нападения (удряне, заплаха или принуда, дразнене, подигравка, наричане с обидни прякори, сексуални забележки, откраждане или повреждане на лични вещи) или да бъде по-рафиниран, непряк (например разпространяване на слухове или насърчаване на другите да отхвърлят или изключат някого от приятелската среда). Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз - блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нападение на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Вербален тормоз - подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди;

Психичен тормоз - подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;

Социален тормоз - избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране.

Физическият тормоз е формата, която възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към нея. Психическият и социалният тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата от своя страна нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания.

В много случаи социалният и психическият тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват и считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие.

Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в детската градина трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите физически форми.

Разпознаването на **физическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително еднократни отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- нежелание да посещава детската градина.

Разпознаването на **психическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или нивото на развитие на детето;
- бягане и криене,
- загуба на доверие, нежелание за участие в общите занимания в детската градина, ниска самооценка;
- самозапемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- психосоматични симптоми.

Тормозът може да бъде реален или **виртуален** / в детската градина виртуален тормоз може да бъде извършен от по-големи деца/. Бурното развитие на електронните комуникации през последните години доведе до нарастване на проявите на насилие, които се извършват чрез интернет или мобилен телефон. Тук спада разпространяването на:

- разпространяване на материали, които уронват достойнството на детето или го унижават;
- снимането на детето с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видео в интернет или други канали без съгласието на родителите, на слухове, клюки и заплахи в социалните мрежи, крадене на самоличност и др.

Един от признаците, че дете може би е жертва на кибертормоз е рязката смяна на настроението и поведението му

Роли в ситуации на тормоз

В ситуацията на тормоз могат да бъдат привлечени много деца, като ролите могат да се разделят по следния начин:

мъчител (агресор) – инициатор и изпълнител, който кани другите да се присъединят, лидер, който измисля нови начини за издевателство;

помощник на мъчителя – помага с цел да получи одобрението на мъчителя, присъединява се към тормоза, когато вече е започнал;

подкрепящ мъчителя – винаги присъства, дори да не се намесва активно; присмива се на жертвата, окуражава мъчителя, приканва другите да се забавляват;

защитник на жертвата – опитва се да каже на другите да спрат, вика за помощ, защитава или насърчава жертвата;

страничен наблюдател – стои настрана, преструва се, че не забелязва, не взема страна и не прави нищо;

жертвата – обект на тормоза.

Има и малка група деца, които са едновременно и насилници и насилвани. Обикновено такива деца са тормозени от някой „по-силен“, а те реагират като тормозят някой по-слаб от тях.

За ефективното справяне с насилието и тормоза от изключително значение е да се повлияе и промени поведението на всяко дете, а не да се съсредоточат усилията само върху преките извършители и потърпевши. Начините и подходите за това са различни, но те са неделима част от общата стратегия за справяне с явлението.

III. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА МЕХАНИЗМА ЗА ПРОТИВОДЕСТВОЕ НА ТОРМОЗА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

1. Разработване и въвеждане на превантивни мерки за предотвратяване и противодействие на тормоза в детската градина

Причините за насилието са много и комплексни и трудно би могло да повлияе на всички. То може обаче успешно да намали тези фактори, които са свързани със средата в детската градина и които допринасят за проявата на агресия, както и за утвърждаване на агресивни модели на поведение като например:

- непоследователните и наблягащи на наказанието подходи за справяне с нежеланото поведение на децата;
- неясните правила и очаквания за това какво представлява приемливо поведение в детската градина;
- недостатъчните усилия за възпитаване у децата на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията, липсата на ефективна система за надзор и др.
- физическата среда в детската градина също може да бъде предпоставка за изява на агресивното поведение;
- съревнователният елемент между децата;

Основният принцип е прилагането на цялостен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и създаване на по-сигурна среда.

1. Предложената по-долу рамка е базирана на опита на други европейски държави, които са постигнали ефективни резултати. Също така се основава и на резултати от пилотен проект на МОМН, с партньорството на УНИЦЕФ, ДАЗД, Столична община и Дружество на психолозите през 2007 – 2008 г. Изследванията, проведени в участващите шест училища в рамките на проекта, показват, че тормозът взима сериозни размери – 27 % от децата търпят многократно насилие, а 10% признават, че извършват насилие. Превенцията на тормоза включва комплекс от мерки, които най-общо имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието.

Превантивните мерки в детската градина трябва да започнат задължително с оценка на проблема с насилието, както и с определяне на елементите на компетентност за справяне и недопускане на явлението.

1.1. Осъзнаване и оценка на проблема.

Оценката и осъзнаването на проблема е първата стъпка към неговото решаване. Оценката на проблема изисква да се даде отговор на следните въпроси: Осъзнава ли се проблемът и какво се знае за него? Кои видове и какви форми на тормоз има в детската градина? Колко често те се проявяват? Къде са местата, на които най-често се случват? Кои са участниците?

За да се изгради защитната мрежа е необходимо да се поставят ясни граници, изграждане на ценности, правила и процедури, които не допускат прояви на насилие и тормоз във взаимоотношенията в детската градина.

Основните въпроси, които трябва да намерят отговори тук са:

1. Има ли правила и решения във връзка с всяка една проява на тормоз, дефинирана в предишната стъпка?
2. Има ли система за превенция и намеса? Познават ли децата и родителите възможностите за реагиране, ако все пак има изградена някаква система за защита?
3. Използват ли децата, родителите и учителите тази система?
4. Получават ли децата помощ и каква?
5. Имат ли капацитет учителите, и родителите да реагират на различните форми на тормоз?
6. От какъв вид допълнителна подкрепа или обучение има нужда, за да могат да участват ефективно и да се спре с безразличието?
7. От какъв вид сътрудничество и помощ с други, външни за детската градина служби, организации или институции, има нужда?
8. Кои са те и как могат да бъдат привлечени?

Отговорите на тези въпроси, от една страна, дават информация за това какво е субективното мнение на всички заинтересовани лица, а от друга страна, служат за създаването на реална картина на ситуацията в детската градина.

Оценката да се извършва регулярно, в началото и в края на учебната година. Оценката се организира от ръководството на детската градина. Предлага се да се използва въпросник, разработен от проф. Пламен Калчев (2003). *Приложение*

За целта могат да се използват редица инструменти като специални въпросници, дискусии с участие на цялата общност на детската градина, фокус групи с деца, учители и родители и др.

На базата на извършената оценка в началото на всяка учебна година се изготвя план за противодействие на тормоза. Този план се ревизира и актуализира всяка година.

Изследването на проблема се обсъжда на педагогически съвет, с непедагогическия персонал, с родителите и децата.

В края на учебната година може да се проведе конференция с участието на родители, настойници и учители .

1.2. Дефиниране на елементите на компетентността

1.2.1 Създаване на координационен съвет за справяне с насилието

В детската градина да се създаде Координационен съвет с ясни функции и делегирани отговорности, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза. Съветът да се ръководи от главния учител и може да включва психолог, учители и родители.

Комплексът от превантивни мерки трябва да включва всички възможни аспекти и форми на тормоза, ясно да фокусира вниманието върху участието на всички групи и да се планира на три нива - група, детска градина, общност.

Дейности на ниво група в детската градина:

- За работата на ниво група в детската градина следва да се прилагат всички форми на групова работа, индивидуални разговори, дискусии.

- Необходимо е да се извеждат теми от учебното съдържание, които могат да се използват за работа и анализ по проблема насилие, свързани с правата на децата, ценностите, социалните роли, функционирането на групите и институциите, справяне с агресивно поведение и т.н.

Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за тормоза и се работи за формирането у децата на нагласи и социални умения, недопускащи насилие като например емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др. Децата трябва да се стимулират сами да дават отговори на поставените въпроси. Всяка първа дискусия трябва да започне с договаряне на правилата за работа, като например - всеки има право да каже какво мисли, всеки има право да бъде изслушван, мненията не се омаловажават и т.н. Основните теми могат да бъдат:

1. какво представлява тормозът, разпознаваме ли го и как можем да докладваме за случаи на тормоз;

2. какви са преживяванията на извършителя и потърпевшия (някои видове поведение като присмиването може да изглеждат като игра или шега, но обиждат и водят до негативни емоции у този, към когото са насочени и той да се чувства унижен или заплашен);

3. как се чувстваме когато видим прояви на тормоз и какво правим;

4. какво можем и искаме да направим;

5. кои са основните ценности, правила на поведение, които следва да приемем;

6. как можем да ги прилагаме.

Разглеждането на последната тема следва да завърши с изработването на общи правила на поведение в групата на децата и договаряне на процедура, в случай на нарушаване на правилата. Въпреки че това са дейности на ниво група, те могат и е важно да се приложат и с родителите, и с учителите.

Паралелно с дейностите в групата е необходимо да се провеждат и дейности, които обхващат цялата общност на детската градина.

Дейностите на ниво детска градина включват:

1. обобщаване на всички предложения за правила на поведение и ценности, направени от учителите в групите и формулиране на ценности и правила, които да бъдат част от политиката на детската градина;

2. договаряне на единен механизъм, включително разписани ясни отговорности, за реагиране при всяка проява на тормоз и насилие;

3. Този механизъм да се счита като част от Правилника за дейността на детската градина.

4. приемане на съгласуваните промени;

5. прилагане на програми за развитие на личните и социалните умения на децата;

6. подобряване на системата за съобщаване на случаи на тормоз (въвеждане на нови форми и канали, гарантиране на конфиденциалността);

7. включване на експерти и родителите в процеса на създаване и реализирането на всички интервенции;

8. използване на подхода за работа с връстници (peer education), които трябва да станат естествените помощници при реализирането на всички видове интервенции както по отношение на децата, които са обект на тормоз, така и по отношение на децата, които упражняват насилие;

9. повишаване квалификацията на учителите за работа с програмите, включително реализиране на специализирани тренинги за определени категории от работещите в детската градина за справяне с критични ситуации и други;

10. ясно разпределение на конкретни отговорности на всички възрастни в детската градина,

11. разработване на стъпки за привличане на родителите;

12. разработване на процедури и механизми за осигуряване на непрекъснато съгласуване на интересите и потребностите на отделните групи, съставляващи общността;

13. осигуряване на реални партньорства с външни служби, организации и специалисти;

14. насочване към основни здравни и социални услуги за децата и семействата.

Привличането на родителите е важна част от реализирането на програмата и важно условие за нейната ефективност.

Родителското съдействие може да има различни измерения като:

1. родители - специалисти от областта на помагащите професии (психолози, социални работници, лекари, свещеници) или други професии, които могат да бъдат полезни, включително журналисти, спортисти, драматурзи, композитори, музиканти, художници, режисьори и други, с чиято помощ могат да реализират ценни инициативи в детската градина и други;

2. родители, които могат да станат посредници между детската градина и родителите или други организации и институции;

3. родители, които могат да осигуряват ресурси - в натура, услуги или пари, за изпълнение на дейностите в детската градина.

2. Въвеждане на защитната мрежа – Правила за задълженията на всички служители по темата, включване на родителите, дежурства.

2.1 Интервенции в ситуации на тормоз, според приетите правила

Процедура за действие при тормоз: Ниво на тормоз	Отговор на детската градина
Ниско нарушаване на правилата	Прекратяване ситуацията на тормоз чрез: ✓ действия от страна на ДУ в групата; ✓ действия от страна на двамата учители на групата; ✓ Разговор с родителя и възстановяване на щетите.
Повтаряне на едни и същи нарушения на правилата	Протокол за тормоз : ✓ действия от страна на двамата учители на групата и гл.учител; разговор с родителите - обсъждане на проблема (допълнителни програми за агресивно поведение, срещи с психолог; среща с председателя на Родителския актив); възстановяване на щетата; ✓ регистриране на ситуацията на тормоз в постоянната комисия на ДГ за превенция за действие и за съдействие на органите по закрила на децата, жертви на насилие. Среща с комисията, учителите на детето,

	<p>родителите на детето и председателя на родителския актив на групата; Набелязване на мерки за действие.</p> <p>✓</p>
<p>Сериозно – злоупотреба със сила, както и при екстремни ситуации, в които съществува опасност за живота и здравето, телесния интегритет, както на детето-жертва, така и на детето-извършител.</p>	<p>Протокол за тормоз:</p> <p>✓ среща с родителите – възстановяване на щетата – включване на детето в допълнителни програми за справяне с агресивното поведение;</p> <p>✓ Директорът уведомява отдел „Закрила на детето” – социалният работник проучва ситуацията, разговаря с родителите и предприема мерки за закрила на детето-жертва и справяне с детето-извършител и неговите родители.</p>

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилие е част от цялостната политика на детската градина срещу насилието. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата общност, за да бъде максимално ефективна.

Важно е да не бъдат омаловажавани и първите прояви на влошаване на отношенията между децата и поведение, което е неприемливо. Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че такова поведение няма да бъде толерирано. Вниманието трябва да бъде насочено както към проявите на физически тормоз, така и към неговите социални и психологически форми.

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

- Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шегички, като при това се смеят, разменят си ролята и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.

- Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролята не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.

Ако се касае просто за приятелска игра учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз е необходимо да се предприемат следните стъпки:

2.2 Прекратяване на ситуация на тормоз:

Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.

2.2.1 В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно.

2.2.2 Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на насилника и други деца, защото това може да урони неговото достойнство;

2.2.3 Честа спонтанната реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата“ и наказване на „насилника“. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от състрадание, за да може то да развие това чувство към другите. Защото липсата на състрадателност е една от основните причини, поради която се упражнява тормоз.

2.3. Реакции спрямо детето, което е упражнило тормоз:

2.3.1 Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка;

2.3.2. Подходът за възстановяване на щетата често се прилага в детската градина като логическо последствие от отклоняващото се поведение, свързано с рушене на материалната база. Той се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази насока. Същият подход успешно може да се прилага и когато се касае за нематериални щети. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с общността, включително и с децата, и да бъде част от политиката на детската градина.

Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самото дете, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които се придържа детската градина, а не за да бъде наказан. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Ключов момент във възстановяването на щетата е, че

учителят на групата разговаря с детето, а то само избира и решава как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово решение трябва да се съгласи и детето, което е било потърпевшо от тормоза.

Като първа стъпка учителят изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете. След изясняване на ситуацията и постигане на договорка, учителите на групата за определен период от време може да проследява поведението на децата и да дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да проследяват поведението на децата и да реагират своевременно. Психолог също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост или като насочи детето-насилник и неговото семейство към услуги в общността като центрове за превенции и консултативни кабинети към местните комисии за БППМН, центрове за обществена подкрепа, комплекс за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества и др. (индивидуално или семейно консултиране).

2.4 Реакции спрямо дете, което е обект на тормоз

Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране у тях на умения за справяне с подобно поведение.

2.4.1 Важно е учителят да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

2.4.2 Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците;

2.4.3 При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се остави то само да определи какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

2.4.4 Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно, ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с психолог;

2.4.5 Никога не трябва да се предлага среща между дете, жертва на насилие и неговия мъчител с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;

2.4.6 Наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него.

2.5 Реакции, спрямо наблюдателите:

2.5.1 Да се работи с наблюдателите на това ниво, не само на нивото на превенцията, а с групата след ситуация на тормоз;

2.5.2 Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз като всички, които са били там да видят какво се прави съгласно правилата на детската градина;

2.5.3 Изтъкват се тези, които са се намесили в защита ценностите на детската градина. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдещето;

2.5.4 Убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая.

2.5.5 Насърчение за грижа спрямо тормозеното дете.

2.6 Система за насочване към други служби

2.6.1 Регистриране на ситуации на тормоз

От 2014 г. функционира „Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“ (КМ). Основната цел на Координационния механизъм е да бъдат обединени ресурсите и усилията на специалистите и органите за закрила за осигуряване на ефективна система за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие.

Всяка ситуация на тормоз трябва да бъде регистрирана и описана в единен регистър на детската градина от учителя, който я е наблюдавал. Това се налага, за да може да се проследи развитието на случая във времето и да се планира подходяща интервенция. Добре е регистърът да съдържа кратко описание на всяка ситуация, кога се е случила, кои са участниците и какви мерки са били предприети. Този регистър трябва да се съхранява на достъпно място в детската градина.

В случаите, при които поведението на детето се отличава с изразени агресивни прояви, снижен контрол върху гнева, склонност да разрешава конфликтни ситуации с насилие е необходимо да бъде потърсено съдействие от страна на отдел „Закрила на детето“ по местоживееене. Като първа стъпка се уведомява директора на детската градина, който е задължен да уведоми съответния отдел „Закрила на детето“ по местоживееене и отдела за „Закрила на детето“, на чиято територия е д. местните комисии за БШМН, полицията и всички останали участници в мултидисциплинарния екип по силата на координационния механизъм.

Детето, което е склонно към насилие, се нуждае от разбиране на неговите потребности, причините за агресивното поведение, помощ при осъзнаване на собствените чувства, умения за контрол на гнева, развитие на емпатията.

В същото време има и една група деца, които са едновременно и насилници, и жертви. Възможно е детето да е жертва на насилие в семейството си или да е насилвано от някои „по-силни“ връстници. Децата жертви могат да упражняват насилие върху някой по-слаб от тях. Те са най-рискови по отношение на бъдещото си развитие и израстване, защото търпят последиците и на единия, и на другия профил.

В тази връзка е необходимо да бъде потърсено съдействие от страна на социалните работници от отделите „Закрила на детето“ към Дирекциите „Социално подпомагане“. Социалният работник е специалистът, който може да проучи ситуацията, в която се намира детето, условията, при които живее, родителският капацитет и при необходимост да предприеме мерки, които да подпомогнат детето и семейството като цяло.

В случаи на дете в риск е важно да бъдат обединени усилията на специалистите от различни области, за да бъдат ефективни мерките за закрила. В този смисъл социалният

работник е партньор на останалите специалисти, ангажирани с проблема. Към настоящия момент на местно ниво са сформирани мултидисциплинарни екипи. Задължително представени страни в тези екипи са представителите на Дирекция „Социално подпомагане“ (отдел „Закрила на детето“), МВР и общината.

2.6.2 Кога и къде може да бъде подаден сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето, чл. 7 (1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна”.

Към Държавна агенция за закрила на детето функционира Национална телефонна линия за деца 116 и 111. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти. Националната телефонна линия за деца с номер 116 и 111 е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Тя функционира 24 часа в денонощието.

Според Координационния механизъм, в случай че сигналът за насилие бъде приет от някой от визираните органи за закрила – получен от ДСП/ОЗД, ДАЗД или МВР (съгласно чл.7 от Закона за закрила на детето), той е длъжен да уведоми за това останалите незабавно до 1 час от регистриране на сигнала, включително по телефон и факс. Сигналът се изпраща в Дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето.

Съгласно Координационния механизъм във всеки един отдел „Закрила на детето“ при Дирекция „Социално подпомагане“ началникът на отдела е на разположение, като той определя отговорен социален работник. В отдел „Закрила на детето“ определеният отговорен социален работник извършва проверката на сигнала до 24-часа от постъпване на сигнала.

Мултидисциплинарният екип на местно ниво следва да си постави единна стратегическа цел, за постигането на която следва да изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение. Всеки един от посочените по-горе участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия, в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи да бъде подкрепено от съдействието на останалите участници и в същото време това да спомогне за крайния резултат – дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен интереса на засегнатото дете.

От страна на детската градина всеки един професионалист, работещ в системата на образованието може да подаде сигнал към отдел „Закрила на детето“ по местоживее на детето. Това може да бъде директор, учител, помощник възпитател и т.н.

Когато сигналът се отнася за дете в риск, той ще бъде проучен от социалния работник, дори да е подаден анонимно.

При проучването на сигнала социалният работник може да потърси съдействие от страна на детската градина – информация за детето във взаимоотношенията му с другите деца, впечатленията на учителите, т.е. ще потърси информация, с която да бъде направена оценка на случая.

При проучването на сигнала и предприемането на действия се изисква работа в екип от страна на различни специалисти. От една страна, за да се направи точна оценка, а от друга – да бъдат съгласувани действията на различните специалисти.

В случай че бъде установен риск за детето, то ще бъде отворен случай, т.е. ще бъдат предприети мерки за закрила. Ще бъде изготвен план, в който ще бъдат описани планираните мерки, като социалният работник ще следи за изпълнението на плана.

Социалният работник може да консултира семейството, да насочи родителите и детето към подходящи социални услуги и консултации.

В работата с децата и техните семейства всеки професионалист има своята роля. Ролята на социалния работник е свързана с проучване на семейната среда и предприемане на мерки за закрила. В същото време, той има правомощията и ангажимента да консултира родителите, да подпомогне тяхната ангажираност в работата с детето на ниво детска градина.

Работата в екип ще даде възможност и за обратна връзка между различните специалисти, работещи с детето и неговото семейство за успехите или трудностите в планираните цели.

2.7. Включване на родителите

2.7.1 Във всички случаи е необходимо родителите да бъдат уведомени за случилото се, както и за предприетите от детската градина действия за разрешаване на ситуацията;

2.7.2 В разговора е важно да се акцентира върху необходимостта родителите да не критикуват другото дете, а да се опитат да погледнат на ситуацията през погледа на другата страна;

2.7.3 Родителите трябва да бъдат запознати, че критиките, обидите и negliжирането на другото дете от тяхна страна само ще задълбочат конфликта;

2.7.4 Разговорът трябва да бъде проведен на подходящо място, в партньорски взаимоотношения, като се предостави отворено пространство за споделяне на техните опасения и гледни точки;

2.7.5 От разговора могат да бъдат изведени конкретни договорки кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат;

2.7.6 Учителят може да насочи родителите за консултация с психолог.

3. Ресурсна обезпеченост

3.1 Ръководството на детската градина се задължава да осигурява:

3.1.1 Обучение за всеки един от служителите си задължително всяка година;

3.1.2 Изграждане на механизми за взаимодействие с различни институции;

3.1.3 Осигуряване на подкрепяща мрежа от специалисти в детската градина, които да удържат ситуации на тормоз;

3.1.4 Осигуряване на материали и други.

3.2 Министерството на образованието, младежта и науката:

3.2.1 Осигурява проучване на необходимостта от повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти в областта на справяне с тормоза в детската градина;

3.2.3 Осигурява планирани обучения чрез включване на области, свързани с насието и тормоза в Националната програма за квалификация, посредством оперативни програми и други;

3.2.4 Подпомага училищните екипи при разработване на програми от грижи за деца в риск и в случаи на насилие посредством Националната мобилна група за психологическа подкрепа.

Настоящият документ има задължителен характер за децата, родителите и персонала на СДГ №34 "Горски кът", Варна. Приет е на Педагогически съвет с Протокол № 06/04.09.2015г.

КАКВО ОЗНАЧАВА ТОРМОЗ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ?

Тормоз в детската градина от връстниците означава, когато едно дете или група деца нарочно се отнасят лошо към друго дете, което е по-слабо и не може да се защити (да им отговори): напр. дразнят го, обиждат го, подиграват му се, измислят му неприлични прякори, бутат го, удрят го или го ритат, заплашват го, взимат му нещата, изнудват го, затварят го в стаята или правят други неприятни неща.

Тормоз означава също така когато за някое дете се изговарят обидни неща, разпространяват се измислици или когато другите деца нарочно го изключват от игрите, не искат да говорят или да правят нищо заедно с него.

Тормоз означава, когато към дадено дете се отнасят по този начин не само веднъж (еднократно), а много пъти или в продължение на дълго време.

Тормозът се различава от конфликтите, караниците или схватките, които възникват между деца с приблизително еднаква сила. При тормоза едното дете (групата от деца) са очевидно по-силни от другото дете, което е по-слабо и не може да се защити, да отговори на тези, които го тормозят.